

Siracüddin Ali b. Osman el-Üşî'nin Fıkıhçılığı

Ali Yüksek* - Muhittin Düzenli**

Öz

Onbeş asırlık İslam Medeniyeti Tarihi içerisinde bu medeniyetin oluşumuna, sosyal ve kültürel gelişimine büyük katkılarda bulunmuş sayısız alim ve müçtehit insan vardır. Bu kişileri biz ya bize miras bıraktıkları kıymetli eserlerinden ya da İslam toplumundaki üstlendikleri rollerinden tanımaktayız. İşte bu büyük İslam âlimlerinden birisi de, Mâtürîdî kelâmcısı, Hanefî fakihî, müçtehidî ve muhaddis kimlikleriyle ön plana çıkan Siracüddin Ali b. Osman el-Üşî'dir. Orta Asya topraklarında yetişen bu kıymetli şahsiyet, bu coğrafyada Hanefî mezhebinin gelişmesine ve bir çok ilim talebesinin yetişmesine katkı sağlamıştır. O, eserleri ve özgün içtihatlarıyla devrinin problemlerine çözüm önerileri sunmuştur. Özellikle onun *el-Fetâva's-Sirâciyye* isimli eseri Hanefî mezhebinin önemli başvuru kitaplarından olmuş ve medreselerde uzun yıllar ders kitabı olarak okutulmuştur. İşte biz bu tebliğimizde Üşî'nin İslam hukuku alanındaki konumunu ve yazdığı eserlerini konu ediniyoruz.

Anahtar Kelimeler: Siracüddin, Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, fıkıh, Oş.

Сиражидин Али Ибн Осман Аль-Ошинин фикхчылыгы

Аннотация

Он беш кылымдык маданият тарыхынын ичинде бул маданияттын пайда болуусуна, социалдык жана маданий өнүгүүсүнө эбегейсиз салым кошкон аалым жана мужтахид адамдар бар. Ал адамдарды биз бизге калтырган баалуу эмгектеринен же Ислам коомунда алган ролдору аркылуу тааныйбыз. Мына ошол улуу Ислам аалымдардан бирөөсү болгон Матруди келамжысы, Ханафий факихи, муждахиди жана мухааддис тарабы менен алдыга озгон Сиражидин Али ибн Осман аль-Оши болуп саналат. Орто Азия аймагында өскөн бул асыл личность бул региондо Ханафи мазхабынын таралып, өнүгүүсүнө жана бир топ илим адамдарын өсүүсүнө салым кошкон. Өзгөчө анын “Фатава Сиражийа” атту эмгеги Ханафи мазхабындагы маанилүү китептеринен бири болгон жана жылдар бою медреселерде дарс китеби катары окутулуп келген. Биз бул билдирүүбүздө Ошинин ислам укугу (фикх) тармагындагы орду жана жазган эмгектерин баяндайбыз.

Ачык сөздөр: Сиражидин, Оши, Фатава Сиражийа, фикх, Ош.

Sirāj al-Dīn Alī b. Uthmān al-Ūshī in Islamic Law

Abstract

There are innumerable scholars and mujtahid people who have contributed greatly to the formation of social and cultural development of this civilization within the history of fifteen centuries of Islamic civilization. We recognize these people either from their precious works or from their role in Islamic society. One of these great Islamic scholars, Sirāj al-Dīn Alī b. Uthmān al-Ūshī who was in the forefront of his identity as the Mātūrīdī theologian, Hanafī scholar, mujtahid and muhaddith. This precious person, who grew up in Central Asian lands, contributed to the development of the Hanafī sect in this region and to the growth of many scholars. He has proposed solutions to the problems of the devolution with his works and original case-law. In particular, his work named *al-Fatāwā al-Sirājiyya* is one of the important reference books of Hanafiyya sect's and has been taught as a textbook for many years in madrasa. In this paper, we are talking about Ūshī's position in Islamic law and his Works.

Keywords: Sirāj al-Dīn, al-Ūshī, *al-Fatāwā al-Sirājiyya*, Fiqh, Osh.

* Dr. Öğretim Üyesi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Bilimleri, aliyukse05@hotmail.com

** Doç. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Bilimleri.

GİRİŞ

Sözlerime değerli başkanımı, muhterem hocalarımı, meslektaşlarımı ve misafirlerimizi saygıyla selamlayarak başlıyorum.

Onbeş asırlık İslam medeniyeti tarihi içerisinde bu medeniyetin oluşumuna, sosyal ve kültürel gelişimine büyük katkılarda bulunmuş sayısız alim ve müçtehit insan vardır. Bu kişileri biz, ya bize miras bıraktıkları kıymetli eserlerinden ya da İslam toplumundaki üstlendikleri rollerinden tanımaktayız. İşte bu büyük İslam âlimlerinden birisi de Mâtürîdî kelâmcısı, Hanefî fakihî, müçtehidi ve muhaddis kimlikleriyle ön plana çıkan Siracüddin Ali b. Osman el-Üşî'dir. Orta Asya topraklarında yetişen bu kıymetli şahsiyet, bu coğrafyada Hanefî mezhebinin gelişmesine ve bir çok ilim talebesinin yetişmesine katkı sağlamış, eserleri ve özgün içtihatlarıyla devrinin problemlerine çözüm önerileri sunmuştur.

Hakkında

Tam adı, Ebû Muhammed (Ebu'l-Hasen) Ali b. Osman b. Muhammed b. Süleyman et-Teymî eş-Şehîdî el-Hanefî el-Fergânî el-Üşî olup lakabı Sirâcüddîn'dir.¹ Lakabının bazı kaynaklarda "Rüknüddin" şeklinde de geçtiği nakledilir. Bölgede yaşayan nüfusun Türk boyları olduğundan yola çıkılarak kendisinin Türk kökenli olduğu kuvvetle muhtemeldir.² Tercih edilen görüşe göre VI./XII. asrın başlarında, Selçuklular, Karahanlılar, Karahıtaylar arasında siyasi mücadelelerin hüküm sürdüğü, bugün Kırgızistan topraklarının güney batısında Fergana vadisinde bulunan Oş (Üş) şehrinde doğmuştur.³ 575/1179 tarihinde ise yine doğduğu topraklarda vefat etmiştir.⁴

Yazdığı eserlerinden anlaşıldığı üzere onun, fıkıh, hadis, kelâm ve edebiyat gibi ilimlerle meşgul olduğunu söyleyebiliriz. Çeşitli eserlerde ondan bahsedilirken "Sirâceddin, Rükneddin, Şemsülislâm, eş-Şeyh, el-İmâm, el-Fakîh, el-Muhakkik", gibi lakaplarla anılması onun ilmî derinliğine delalet etmektedir. Akaid ve kelâm metinleri arasında çok rağbet gören ve yüzyıllardır medreselerde okutulan Mâtürîdîye akaidine dair *el-Emâlî* adındaki manzum risâlesi Siracüddin el-Üşî'nin kelâmcılığını; *Cevâhirü'l-ahkâm fi'l-fikh* ve *el-Fetâva's-Sirâciyye* adlı eserleri ise fıkıhçılığını; *Gurerü'l-ahbâr* ve *dürerü'l-eş'âr*, *Nisâbü'l-ahbâr li-tezkireti'l-ahyâr*, *Müsnedü Enes b. Mâlik* gibi hadis alanındaki eserleri onun bu alandaki yetkinliğini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar nerede ve hangi yıllarda kadılık yaptığına dair kesin bir bilgi olmasa da Bazı *el-Emâlî* şârihleri, eserlerinin giriş bölümlerinde Siracüddin el-Üşî'nin kâdılık

1 Mehmet Sait Toprak, "Üşî," *DİA*, İstanbul, 2012, XLIII, 230.

2 Gülnisa Aynakulova, *Fergana Vadisinin Türk Kültür Tarihindeki Yeri (IX-XIII. yüzyıllar arası)*, (basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s. 73-87; Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, Ankara, 2002, s. 130.

3 Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Beyrût ts., Dârü İhyâ'i't-türâsi'l-Arabî, II, 1200; Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm: kâmusu terâcimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-arabi ve'l-musta'rabîne ve'l-müsteşrikîn*, nşr. Züheyr Fethullah, Beyrut, 2002, IV, 310; Toprak, "Üşî", *DİA*, XLIII, 230.

4 Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1954.

yaptığından bahsetmektedirler.⁵ Onun ilmi müktesebatı ve bu bilgiler ışığında kendi zamanında kadılık görevinde bulunmuş olabileceğini düşünmekteyiz.

Siracüddin Ali b. Osman el-Üşî, ilim dünyasında dikkatleri üzerine çekebilmiş, eserleri ve hakkında birçok araştırma yapılmıştır.⁶ Farklı alanlarda eser yazan Üşî'nin bize ulaşan eserleri olduğu gibi, kendisine nispet edilip günümüze ulaşmayan eserleri de vardır. Eserleri hakkında kısaca ş bilgileri sıralayabiliriz:

Günümüze Ulaşan Eserleri:

1. *el-Emâlî*

Mâtüridiyye akâidine dair yazılmış manzûm bir risâle olan bu eser, 569/1173 yılında kaleme alınmış olup, eserin ismi bazı kaynaklarda *Kasîdetü'l-Hanefiyye*, *Bed'ü'l-Emâlî*, *Kasîdetü yakûlü'l-âbd*, *Lâmiyye-i Kelâmiyye*, *el-Kasîdetü'l-lâmiyye fi't-tevhîd* gibi isimlerle de anılmaktadır. Yaklaşık altmış altı beyitlik bir eserdir.⁷

2. *Nisâbü'l-ahbâr li-tezkireti'l-ahyâr*

Onun hadis alanında eseridir.⁶⁵ Her birinde on hadisin yer aldığı 100 bölümden oluşmakta olup toplam 1000 hadis ihtiva etmektedir. Günümüze kadar altmışa yakın yazma

5 Halîl b. Alâ en-Neccârî, *Neefsü'r-riyâz li-i'dâmi'l-emrâz*, vr. 2a, (Süleymaniye Ktp., Kadızade Mehmed, nr. 315); Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *el-Hidâye mine'l-i'tikâd*, vr. 2a, (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2286); Zharkynbai Sebetov, *el-Fetâva's-Sirâciyye Adlı Eseri Çerçevesinde Ali b. Osmân el-Üşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, (basılmamış doktora tezi), İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 23; Toprak, "Üşî", *DİA*, XLIII, 230.

6 Bu çalışmalar bkz.: Kemâl Edîb Kürkçüoğlu, "Lâmiyye-i Kelâmiyye", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1954, c. 3/1-2, s. 1-21.; Durmuş Özbek, "el-Üşî ve *Kasîdetü'l-Emâlî*", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 1994, sy. 5, s. 261-308.; Yuldus Musahanov, *Oşî ve Emâlî Kasîdesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001; Üşî'nin hadisçiliği ile ilgili çalışmalar Bkz.: Cemil Fâik es-Sâdikî, "Kitâbü Nisâbi'l-ahbâr li-tezkireti'l-ahyâr", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul 2005, 3/1, s. 153-158; Mehmet Sait Toprak, *Hadiste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Üşî'nin Nisâbü'l-Ahbâr'ı*, (basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2005; Mehmet Sait Toprak, "Ali b. Osman Sirâceddîn el-Üşî ve Hadis İlmine Katkıları", *Uluslararası Türk Dünyasının İslâmiyete Katkıları Sempozyumu, Bildiriler*, Isparta 2007, s. 263-282; Genel anlamda Üşî hakkında yapılan çalışmalar için bkz.: Rahmetullah Hacı Damla, "Diyarımız Allameleri: Sirâcüddîn Ali b. Osmân el-Oşî", Yuldus Musahanov, *Oşî ve Emâlî Kasîdesi* (basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001'den naklen; Sönmez Kutlu, "Ali b. Osmân el-Oşî", *Ala-Too Jurnalı*, (Oş 3000 Özel Sayısı), Bişkek 2000; Mehmet Sait Toprak, "Ali b. Osmân el-Üşî: Hayatı ve Eserleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 2006, sy. 23, s. 65-86; Kencebek Çıybılov, "Sirâcüddin el-Üşî'nin Hayatı ve Kimliği", *Araşan Gumanitardık İnstitutunun İlimiy Jurnalı*, Bıkek 2007, sy. 3-4, s. 119-131; Cemil Fâik es-Sâdikî, "el-Üşî, Ebû Muhammed Sirâcüddîn, Ali b. Osmân", *Mevsû'atü A'lâmi'l-ulemâ ve'l-üdebâ'i'l-Arab ve'l-müslümîn*, Beyrut 2004-2007, c. 2, s. 563-571; Fıkıh alanında bkz.: Zharkynbai Sebetov, *el-Fetâva's-Sirâciyye Adlı Eseri Çerçevesinde Ali b. Osmân el-Üşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, (basılmamış doktora tezi), İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

7 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, c. 2, s. 1349-1350; Toprak, "Üşî", *DİA*, XLIII, 230.

nüşhası ulaşmıştır.⁶⁶ Bu eseri Mehmet Sait Toprak, *Hadiste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Üşî'nin Nisâbü'l-ahbâr'ı* isimli doktora tezinin ikinci kısmında neşre hazırlamıştır.⁸

3. *Müsnedü Enes b. Mâlik (Cüz' fi rivâyeti Enes b. Mâlik 'an Resûlillâhi bi-isnâdin vâhid)*

Bu eseri Üşî, hocası Nasîreddin el-Üşî'den nakletmiştir. Eserde Enes b. Mâlik rivâyeti ile gelen 300 kadar hadisi, otuz sekiz bâb altında düzenlemiştir.⁹

4. *Cevâhirü'l-ahkâm fi'l-fikh*

Kütüphanelerde bulunan nüshalarından Üşî'ye ait olduğu anlaşılan bu eser, Fıkıh kitabı olup, eser Farsça olarak kaleme alınmıştır.¹⁰

5. *el-Fetâva's-Sirâciyye*

Siracüddîn Ali b. Osman el-Üşî'nin 8 Muharrem 569/1173'te Oş şehrinde tamamladığı meşhur eseridir.¹¹ Kendi ifadesine göre birçok fıkıh kitabının özeti niteliğinde olan bu eser¹² Hanefî fıkıhına dair olup, içerisinde nadirattan birçok meselenin konu edildiği gibi müellifin birçok özgün fetvası da bulunmaktadır. Müellif eserinde bazen Hanefî mezhebi içindeki görüşlerden birini tercih ederken bazen da mezhebe muhalefet ederek kendi görüşlerine yer vermektedir.¹³

Eserin Muhtevası:

Tertibi Necmeddin Yûsuf b. Ahmed el-Hâsî (ö. 634/1236) tarafından yapılan¹⁴ *el-Fetâva's-Sirâciyye*, Arap dilinde yazılmıştır. Hacmi bir cilt olup diğer fıkıh eserlerinde olduğu gibi konular kitâb, bâb ve fasıl denilen başlıklarda halinde düzenlenmiştir. Tamamı 57 kitâb, 408 bâb ve 37 fasıldan oluşmaktadır. Eserin başındaki mukaddimeden sonra, tahâretten ferâize doğru fûrûu fıhhın konuları işlenmiştir.¹⁵ Her kitâbın ve bâbın müstakil bir adı vardır. Aynı bâb içinde birbiriyli farklılıklar taşıyan konular fasıllar halinde sunulmuştur. Bazı kitâblarda bâblar bulunmamakta olup ilgili konu doğrudan anlatılmıştır. Bazı kitâplar ise bâblar yerine fasıllara ayrılmış haldedir.¹⁶

8 Mehmet Sait Toprak, *Hadiste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Üşî'nin Nisâbü'l-ahbâr'*, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

9 Toprak, "Üşî", *DİA*, XLIII, 230.

10 Sebetov, *Üşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, s. 27; Toprak, "Üşî", *DİA*, XLIII, 230.

11 Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1868; İsmail Paşa el-Bağdadî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, İstanbul, 1951, I, 700; Toprak, "Üşî", *DİA*, XLIII, 230.

12 Siracüddin Ali b. Osmân el-Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, thk. Muhammed Osmân el-Bistevî, Beyrût, 2011, s. 24.

13 Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1224; Sebetov, *Üşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, s. 181, 190, 194.

14 Bağdadî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 554.

15 Mesela bkz. Kitâbü'l-lakî, Kitâbü'l-lukata, Kitâbü cu'lü'l-âbik, Kitâbü'l-mefkûd, Kitâbü's-sarf, Kitâbü'l-havâle, Kitâbü'l-eşribe, Kitâbü'l-hünsâ, Kitâbü'l-vedî'a, Kitâbü'l-âriye, Kitâbü'l-hiyel ve'l-mehâric, Kitâbü edebi'l-müftî ve't-tenbîh ale'l-cevâb.

16 Sebetov, *Üşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, s.85-95; Kemal Yıldız ve Zharkynbai Sebetov, Orta Asyalı Hanefî Fakihî Sirâceddin Ali b. Osmân el-Üşî'nin el-fetâva's-Sirâciyye Adlı Eseri ve Bazı Fikhî Görüşleri, *Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi (İHYA) = International Journal of Islamic Studies (IJIS)*, 2016, cilt: II, sayı: 1, ss.52-77, s. 62.

Eserin Dili ve Uslûbu:

Eser, Arapça olmakla birlikte o dönemde yaygın kullanım olması dolayısıyla eserin bazı yerlerinde Farsça ifadelerin kullanıldığını görmekteyiz.¹⁷

Eser, sade ve kazuistik¹⁸ bir anlatımla ele alınmıştır. Klasik fıkıh kitaplarındaki usul ve örnekler takip edilmiştir. Konu ve hükümler sunulurken edilen ilgili nasslara yer verilmiştir. Ferdi veya toplumu ilgilendiren her mesele ele alınıp konuya çözüm bulunması ve belirli bir hükme bağlanması yolu tercih edilmiştir. Fıkıhtaki meseleci yaklaşım eserde hâkimdir. Hükümler verilirken zaman, şart ve çevre şartları göz önünde bulundurulmuştur.¹⁹

Eser, kitap, bab ve fasıl usulüne göre düzenlenmiş olup, bu bölümlere özel isimler verilmiştir. Konu ele alınırken konunun ilgili lafızlarının sözlük ve terim anlamları başta verilmiştir. Konu detaylandırılırken ilk etapta ele aldığı konunun fıkhi hükümlerini hemen vermektedir. Mesela “vitir namazı vaciptir”,²⁰ “itikaf sünnettir”²¹ gibi. Eserde soru cevap mahiyetinde de birçok konu işlenmektedir. Müellif bazan toplum için önem arz eden soruları kendisi sorup kendisi fikhî üslupla cevap vermektedir. Mesela kendisi “Güneş batmadan önce Arafat’tan ayrılan kimseye “dem” kesme cezası gerektiğini söyler. Ancak güneş batmadan Arafat’a geri dönen kimsenin “dem” kesme cezası düşer mi? sorusunu sorup, “Bununla ilgili iki görüş bulunmaktadır” şeklinde cevap verir.²² Ancak Müellif soruya cevap mahiyetinde sadece iki görüşün bulunduğunu zikrederek bu görüşlerin içeriğini açıklamamaktadır.²³

Üşî, eserinde yer yer karşısındaki ile sohbet eder. Onlara tavsiyelerde de bulunur. Mesela “tuvalet girdiğin zaman sol ayağımla, çıkarken sağ ayağımla çıkacaksın” tavsiyesinde bulunduğu gibi,²⁴ bazen de muhatap aldıklarına yeri geldikçe Ebu Hanife’den²⁵ Ebu Yusuf ve halifelerden²⁶ hatıralarında eserinde zikretmiştir. Yine birçok yerde Irak,²⁷ Şam,²⁸ Basra,²⁹ Bağdat,³⁰ Kûfe,³¹ Horasan,³² Buhara,³³ Semerkant,³⁴ Fergana,³⁵ Oş,³⁶ Özkent³⁷ gibi dönemin ilmi ve siyasi merkezlerinden bahsetmiştir.

17 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 218, 437.

18 Kazuistik (meseleci) yöntem: Somut olay yöntemi diye de ifade edilen kazuistik yöntem, olaylara ve meselelere göre ayrıntılı hüküm verme, kanun koyma metodudur. bkz. Yakup Mahmutoğlu, “İslâm Hukukunun Kazuistik Yapısı Üzerine”, Isparta: *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, sy. 1, II, 2, s. 135.

19 Sebetov, *Üşî’nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, s. 100.

20 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 114.

21 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 171.

22 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 183.

23 Geniş bilgi için bkz. Yıldız vd, Hanefî Fakihî Sirâceddin, s.65, dipnot: 136.

24 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 43.

25 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 256.

26 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 602.

27 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 444.

28 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 218.

29 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 467, 468.

30 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 220, 258.

31 Üşî, *el-Fetâva’s-Sirâciyye*, s. 260, 277, 465.

Yazma Nüshaları:

el-Fetâva's-Sirâciyye'nin dünyanın birçok kütüphanesinde çok sayıda el yazma nüshaları bulunmaktadır. Türkiye'de Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (III Ahmed nr. 796), Süleymaniye Kütüphanesi (Atıf Efendi, nr. 1133) ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde (nr. 41731) birer nüsha bulunmaktadır. Bunlardan başka Suudi Arabistan, Irak, Özbekistan, Hindistan, Pakistan, Tunus, Amerika, Lübnan, İngiltere gibi ülkelerin kütüphanelerinde yirmi civarında nüsha mevcuttur.³⁸

***el-Fetâva's-Sirâciyye*'nin Baskıları:**

İlk taş baskısı 1243/1928'de Matbaatü'ş-Şeyh Hidâyetullah'ta Hindistanın Kalküta şehrinde yapılmıştır. İkinci taş baskısı 1293/1876'da *Fetâvâ Kâdîhan*'ın sayfa kenarında Leknev'de yapılmıştır.³⁹

el-Fetâva's-Sirâciyye'nin tahkikli neşri ise eserin beş farklı yazma nüshasını baz alarak Muhammed Osman el-Bestevî tarafından yapılmıştır. Bestevî, esere bir mukaddime hazırlamış ve burada ilim ve fıkın önemini anlatmış, âlimlerin fıkha büyük önem verdiklerini ve metinler, şerhler ve fetva kitapları olmak üzere pek çok sayıda eser kaleme aldıklarını ifade etmiştir.⁴⁰

***el-Fetâva's-Sirâciyye*'nin Kaynakları:**

Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*'sini yazarken kaynakların tamamını Hanefî mezhebi literatüründen seçilmiş olup diğer mezheplerin eserlerinden faydalanmamıştır. Kaynak eserlerin ismini verme yerine müelliflerinin ismine atıflarda bulunmuştur. Başta sahabîler olmak üzere tâbiîn fakihleri, bazı diğer mezhep imamları ve Hanefî mezhebi âlimlerinin isimlerini ve görüşlerini zikretmiştir. Bunlar arasında en çok Mâverâünnehir âlimleri olan Sadrüşşehîd Ömer b. Abdülazîz el-Buhârî (ö. 536/1141), Ebû Bekir Muhammed b. Ebû Sehl Ahmed b. Serahsî (ö. 483/1090) ve Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkindî (ö. 373/983) gibi isimler göze çarpmaktadır.⁴¹

Esere Dair Eleştiriler:

el-Fetâva's-Sirâciyye'nin bazı bölümlerinde Ûşî'den daha sonra vefaat eden Kâdîhan lakabıyla tanınan Hasan b. Mansûr el-Özkendî (ö. 592/1196), Burhaneddin Ali b. Ebû Bekir el-Mergînânî (ö. 593/1197) gibi âlimlerden nakiller yapılmış olması ve XII. yüzyılda

32 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 444.

33 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 149, 266.

34 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 149, 287, 517.

35 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 224, 444.

36 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 287, 528, 583.

37 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 287.

38 Geniş bilgi için bkz. Yıldız vd, Hanefî Fakihî Sirâceddin, s. 61.

39 Sebetov, *Ûşî'nin Fıkah İlmindeki Yeri*, s. 31.

40 Sebetov, *Ûşî'nin Fıkah İlmindeki Yeri*, s. 31, 32.

41 Sebetov, *Ûşî'nin Fıkah İlmindeki Yeri*, s. 36-84.

meydana gelen Moğol savaşıdan bahsedilmesi dolayısıyla eser, bazı tenkitlere tabi tutulmuş ve eserin bazı bölümlerinin Üşî'ye ait olmadığı iddia edilmiştir.⁴²

Eserin Etkisi:

Hanefî mezhebi literatüründe önemli bir yer tutan *el-Fetâva's-Sirâciyye*, mezhep literatüründe kaynak eser olarak kabul edilen onlarca esere kaynaklık ettiği gibi diğer mezheplere ait temel eserlerde de kaynak olarak kullanılmıştır.⁴³

Yukarıda saydığımız eserlerin yanı sıra bunların dışında bazı kataloglarda Üşî'ye ait olduğu ifade edilen ve kütüphanelerde nüshası bulunan Hidâyetü'l-müftî bi-kifâyeti'l-müsteffî adlı eser kayıtlarda bulunmaktadır. Bu eser müstakil bir kitap olmayıp *el-Fetâva's-Sirâciyye*'nin “Edebü'l-müftî” bölümünden ibaret olduğu bazı araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.⁴⁴

Kendisine Nispet Edilip Günümüze Ulaşmayan Eserleri:

1. Gurerü'l-ahbâr ve dürerü'l-eş'âr

Üşî'ye nispet edilen bu eserde günlük hayata dair hadisler, öğütler ve şiirler bulunmaktadır. Yukarıda bahsedilen *Nisâbü'l-ahbâr* bu eserin muhtasarı niteliğindedir.⁴⁵

2. Muhtelifü'r-rivâye

Bu esere ait bilgileri Sabetov özetle bize şu şekilde aktarmaktadır: Ebû Hafs Necmeddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî'ye (ö.537/1142) ait bir fıkıh metni olan *el-Manzûmetü'n-Nesefiyye fi'l-hilâf*'ın şerhidir.

Kaynaklarda Üşî'ye nisbet edilen ve *Nisâbü'l-ahbâr*'ın şerhi olarak gösterilen *Meşâriku'l-ahbâr* M. Sait Toprak'a göre *Nisâbü'l-ahbâr*'ın bizzat kendisidir. Sadece Kâtip Çelebî'nin zikrettiği *Sevâkibü'l-ahbâr* ve Brockelmann'dan ismini öğrenebildiğimiz *Nûru's-sirâc* adlı eserleri ile ilgili başka kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ayrıca Cemil Fâik es-Sâdikî'nin de Üşî'ye atfettiği, *Uyûnü'l-mesâ'il fi lmi'l-kelâm* adlı eser hakkında başka kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır. İsmâil Paşa Bağdâdî'nin ona ait eserler arasında zikrettiği *Yevâkütü'l-ahbâr* ise Ahmed b. Abdullah es-Serahsî'ye aittir ve *Nisâbü'l-ahbâr*'ın kaynaklarından biridir.⁴⁶

ÜŞÎ'NİN ÖZGÜN GÖRÜŞLERİ

a. Fıkıh Usulündeki Özgün Görüşleri:

Siracüddin Ali bi Osman el-Üşî'nin usulü fıkra dair görüşlerini yine onun *el-Fetâva's-Sirâciyye* adlı eserinin “*edebü'l-müftî ve't-tenbîh ale'l-cevâb*” adlı bölümlerinde⁴⁷ görmekteyiz. O bölümlerden derlediğimiz özgün görüşlerini şu şekilde sunabiliriz.

42 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, muhakkikin girişi metni, s.21-23; ilgili tenkitler için bkz. Sebetov, *Üşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, s. 33-35.

43 Geniş bilgi için: Sebetov, *Üşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, s. 181-190.

44 Sebetov, *Üşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, s. 28.

45 Toprak, “Üşî,” *DİA*, XLIII, 231.

46 Sebetov, *Üşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, s. 28.

47 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 599-606.

- 1- Fetva verme: Ûşî'ye göre fetva vermek yetkinlik ve sorumluluk gerektirir. Kur'an'daki "Bilmiyorsanız bilenlere sorun"⁴⁸ âyetinden dolayı ehli olanların fetva vermesini mübah görür.⁴⁹
- 2- Fetva Usulü: Ûşî'ye göre fetva Ebû Hanîfe'nin görüşüne uygun olanı tercih edilir. Eğer bir konuda onun görüşü yoksa, öncelikle imâmeyn'nin ortak görüşü tercih edilir. O ikisinin de ortak görüşü yoksa, sırasıyla Ebû Yûsuf, imam Muhammed, Züfer b. Hüzeyl ve Hasan b. Ziyâd'ın görüşleri tercih edilir.⁵⁰ Eğer bir meselede Ebû Hanîfe ile imâmeyn'in farklı görüşleri varsa, o zaman müftü muhayyerdur. Ancak müftü ictihad edebilecek bir konumda değil ise Ebû Hanîfe'nin görüşüyle fetva vermesi daha doğrudur.⁵¹
- 3- Fetva verecek kişinin uyması gereken ilkeler:
  - a) Önceki âlimlerin fetva yöntemlerini ve görüşlerini bilmesi lazım.
  - b) İçinde yaşadığı halkın âdeti ve muamelâtını bilmesi gerekir.
  - c) Konu, âlimlerin üzerinde ittifak ettiği bir konu ile ilgili ise fetva veren "bu câizdir" veya "bu câiz değildir" diyebilir. Eğer konu, âlimlerin ihtilaf ettiği bir konu ise "filân âlime göre câiz, filân âlime göre câiz değildir" diyebilir Ancak delillerini bilmeden bu görüşlerden birisini tercih etme hakkına sahip değildir.⁵²
  - d) Müftü, bilmediği konuda cevap vermekten kaçınmalıdır.
  - e) Müftü, istenmediği sürece fetvasının delillerini zikretmekle yükümlü değildir.⁵³
  - f) Müftünün yanlış fetva verdiği ortaya çıkarsa, derhal fetvasından dönmesi gerekir.
  - g) Müftü verdiği fetvanın akabinde "Allâhu a'lem; Allah doğrusunu daha iyi bilir." demesi gerekir.⁵⁴
  - h) Fetva verecek kişi ayrıca yumuşak huylu, güler yüzlü, fetva soranlara saygılı ve adil davranmalıdır.⁵⁵

b. Furûu Fıkıh Konularında Hanefî Mezhebine Muhalefet Ettiği Bazı Özgün Görüşleri:

1. Tatar Savaşında Öldürülenlerin Hükümü: Ûşî'ye göre Tatar savaşında öldürülenlerin hükümü, bâğîlerin (isyancılar) hükümü gibidir.⁵⁶ Dolayısıyla savaş esnasında

48 Nahl, 16/43.

49 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 599.

50 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s.602.

51 Sebetov, *Ûşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, s.191.

52 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 600.

53 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 603.

54 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 606.

55 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 606; Fetva ve fetva usulü konusunda geniş bilgi için bk: Sebetov, *Ûşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, s. 191-194.

56 Ûşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 132. Ûşî'nin burada Tatarlardan kastı Moğollar olmalıdır. Çünkü Arapça kaynaklarda Tatar ifadesi daha ziyade Moğollar için kullanılır. Meselâ, bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 339, 399, 401, 406, 411, 420. Ûşî'nin burada kastettiği Tatar savaşının, kaynaklarda "Moğol istilası" olarak anılan savaşın değil, Moğol asıllı Karahıtaylar'ın VI/XII. yüzyılda Mâverâünnehir'i ele

öldürülen bâğîlerin/eşkiyanın cenaze namazının kılınmayacağını, savaştan sonra öldürülenlerin ise sadece yıkanacağını ifade etmektedir.⁵⁷

2. Cin ve Su İnsanları ile Evlilik: Cins farklılığından dolayı adem oğulları ile cin ve su insanları arasındaki evlilik câiz olmayacağını söyler.⁵⁸

3. Mezhep Değiştirmeye Bakışı: Eğer bir mezhep değiştirme bir ictihad ve delile dayanmayıp, sadece dünya menfaati için olursa bu çirkin bir davranıştır, günahtır ve o kimseye tazîr cezası verilir demiştir.⁵⁹

4. Özel Hayat Ve Gizliliğe Müdahale Konusu: Mesela “Bir kimse başka birisinin hesap defterini telef ederse ve defter sahibi de alacak ve vereceklerini bilmezse defterin değeri tazmin edilir. Defterin ne kadara satıldığına bakılır ve bu değeri tazmin edilir.”⁶⁰

5. Alacaklının Vâris Bırakmadan Ölümü Halinde Borçlunun Edâsı: “Bir adamın davalı olduğu bir şahıs ölür ve ölen şahsın vârisi de bulunmuyor ise, borçlu şahıs, borcu nisbetinde, hak sahibi adına tasaddukta bulunur. Bu Allah katında bir emanet olur ve Allah'ın onu, kıyamette sahibine ulaştırır.” Bu fetvaya Üşî'den önce telif edilen eserlerde rastlanılmamıştır.⁶¹

6. Teşehhüd Esnasında İşaret Parmağının Kaldırılması: Hanefî mezhebi uleması arasında tartışmalara sebep olan teşehhüd esnasında parmağın kaldırılması konusunda Üşî şöyle der: “Teşehhüdde “eşhedü en lâ ilâhe illallâh” derken şahadet parmağını kaldırmak mekruhtur. Muhtar olan budur”⁶²

7. Bayram Namazından Sonra Tekbir Getirmek: Bunun olmaması gerektiğini söyler.⁶³

8. Canlıların Resmini Yapmak: “Kişinin canlıların (insan veya hayvan) resmini yapması mekruhtur”⁶⁴ der.

9. Cünüp Olan Delinin Ayıldıktan Sonra Gusül Abdesti Alması: Ona göre deli, cünüp olur ve sonra akli başına gelirse gusül alması gerekmez.”⁶⁵

10. Ana Dilde İbadet/Kıraat: Üşî, ibadetlerin asli dilinin Arapça olduğunu kabul etmekle birlikte bir kimsenin namazda kıraatini herhangi bir dil ile yapabilmesini câiz görür.⁶⁶ Aynı şekilde Kunut duasının da Farsça veya herhangi bir dilde okunabileceğini câiz görmektedir.⁶⁷

---

geçirdikleri sırada cereyan eden savaş olduğunu düşünüyoruz. Çünkü müellif 575/1179'da vefat etmiş, Moğol istilası ise daha sonra gerçekleşmiştir. Bkz. Sebetov, *Üşî'nin Fıkah İlmindeki Yeri*, s. 34.

57 Sebetov, *Üşî'nin Fıkah İlmindeki Yeri*, s. 34.

58 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 193.

59 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 282.

60 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 354.

61 Yıldız vd, *Hanefî Fakihî Sirâceddin*, s. 70.

62 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 73.

63 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 111.

64 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 334.

65 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 32.

66 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 74.

67 Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 115.

11. Farklı dilde ezan: Ūşî, icra edilen ezanın, insanlar tarafından bilinmesi kaydıyla Farsça okunabileceğini caiz görür.⁶⁸

12. Farklı dilde İftitah tekbiri: Yine o, İftitah tekbirinin Arapça dışında başka bir dille yapılmasını câiz görür.⁶⁹

13. Ücret Karşılığında Kur'ân Öğretimi: Ūşî, bu konuda “Bu zamanda öğreticinin Kur'ân öğretmesi karşılığında ücret almasında bir sakınca yoktur.” der.⁷⁰

14. Çocuklara isim Koyma: Ūşî, Allah katında en sevimli isimler olarak bilinen Abdullah ve Abdurrahman⁷¹ isimlerinin çocuklara konulmasını uygun görmez. Buna halkın, çocuklara seslendikleri zaman bu isimleri küçülterek (Apo, İbo gibi) kullanmalarını gerekçe olarak gösterir.⁷²

15. İslam alimlerinde kişinin kendi cârîyesiyle veya hür kadının da kendi kölesiyle evlenmesi câiz görülmemiştir.⁷³ Ūşî ise bunu caiz görür ve şöyle der: “Bu zamanda (fi hâze'-z-zamân) evlâ olan kişinin kendi cârîyesiyle evlenmesidir. Eğer o cârîye hür olsaydı cinsel ilişki de nikâh hükmü ile helâl olurdu”⁷⁴

SONUÇ

Siracüddin Ali b. Osman el-Ūşî, Orta Asya'da yetişen, bu bölgede iz bırakan İslam alimlerindedir. Kendisi ehli sünnet çizgisi üzere olup Hanefî mezhebi müntesibidir. Ancak fikhî konularda kendi mezhebine dahi muhalefet ettiği özgün fetvaları vardır. Yazmış olduğu eserleri ve fetvaları yaşadığı dönem ve çevrenin problemlerine çözümler sunduğu gibi kendinden sonraki kuşaklara da önemli bir kaynak olmuştur. Eserleri yaşadığı çağın ve toplumun sosyal ve kültürel durumunu yansıtmaya, tarihsel olaylara vesikalık teşkil etmesi açısından ayrı bir önem arz etmektedir.

Yazdığı eserlerinden yola çıkarak onun, fıkıh, hadis, kelâm ve edebiyat gibi ilimlerle meşgul olduğunu söyleyebiliriz. Çeşitli eserlerde ondan bahsedilirken “Siracüddin, Rükneddin, Şemsülsîlâm, eş-Şeyh, el-İmâm, el-Fakîh, el-Muhakkik”, gibi lakaplarla anılması da onun ilmî derinliğine delalet etmektedir. Akaid ve kelâm metinleri arasında çok rağbet gören ve yüzyıllardır medreselerde okutulan Mâtürîdîyye akaidine dair *el-Emâlî* adındaki manzum risâlesi Ūşî'nin kelâmcılığını; *Cevâhirü'l-ahkâm fi'l-fikh* ve *el-Fetâva's-Sirâciyye* adlı eserleri ise fikhçiliğini; *Gurerü'l-ahbâr* ve *dürerü'l-eş'âr*, *Nisâbü'l-ahbâr li-tezkireti'l-ahyâr*, *Müsnedü Enes b. Mâlik* gibi hadis alanındaki eserleri onun bu alandaki yetkinliğini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar, nerede ve hangi yıllarda kadılık yaptığına dair elimizde kesin bir bilgi olmasa da Bazı *el-Emâlî* şârihleri, eserlerinin giriş bölümlerinde Siracüddin el-Ūşî'nin

68 Ūşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 54.

69 Ūşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 60.

70 Ūşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 314.

71 Müslim, “Âdâb”, 1; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 61.

72 Ūşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 319.

73 Ebu'l-Hüseyn Ahmed bin Muhammed el-Bağdâdî el-Kudûrî, *Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-Hanefî*, (nşr. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza), Beyrut 2013, s.145; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, (nşr. Şu'ayb el-Arnaût), Dimaşk 2009/1430, III, 52.

74 Ūşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, s. 199.

kâdılık yaptığından bahsetmektedirler. Onun ilmi müktesebatı ve bu bilgiler ışığında kendi zamanında kadılık görevinde bulunmuş olabileceğini düşünmekteyiz.

Siracüddin el-Üşî, ilmi, hizmet ve eserleri çağlar ötesine taşınmış, ehli sünnet ve fakih bir şahsiyettir.

KAYNAKÇA

- Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*, (nşr. Şu'ayb el-Arnaût), Dimaşk 2009.
- Cemil Fâik es-Sâdikî, "el-Üşî, Ebû Muhammed Sirâcüddîn, Ali b. Osmân", *Mevsûatü A'lâmî'l-ulemâ ve'l-üdebâ'î'l-Arab ve'l-müslümîn*, Beyrut 2004-2007.
- Cemil Fâik es-Sâdikî, "Kitâbü Nisâbi'l-ahbâr li-tezkireti'l-ahyâr", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul 2005, 3/1.
- Durmuş Özbek, "el-Üşî ve Kasîdetü'l-Emâlî", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl: 1994.
- Ebu'l-Hüseyn Ahmed bin Muhammed el-Bağdâdî el-Kudûrî, *Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-Hanefî*, (nşr. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza), Beyrut 2013.
- Gülnisa Aynakulova, *Fergana Vadisinin Türk Kültür Tarihindeki Yeri (IX-XIII. yüzyıllar arası)*, (basılmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- Halîl b. Alâ en-Neccârî, *Nefsü'r-riyâz li-i'dâmi'l-emrâz*, vr. 2a, (Süleymaniye Ktp., Kadızade Mehmed, nr. 315);
- Hayreddin Zirikî, *el-A'lâm: kâmûsu terâcimi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-arabi ve'l-musta'rabîne ve'l-müsteşrikîn*, nşr. Züheyr Fethullah, Beyrut, 2002.
- İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifîn*, İstanbul, 1951.
- Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Beyrût ts., Dârü ihyâ'i't-türâsi'l-Arabî.
- Kemâl Edîb Kürkçüoğlu, "Lâmiyye-i Kelâmiyye", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1954.
- Kemal Yıldız ve Zharkynbai Sebetov, "Orta Asyalı Hanefî Fakihî Sirâceddin Ali b. Osmân el-Üşî'nin el-fetâva's-Sirâciyye Adlı Eseri ve Bazı Fikhî Görüşleri", *Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi (İHYA) = International Journal of Islamic Studies (IJIS)*, , cilt: II, sayı: 1, 2016.
- Kencebek Çıybilov, "Sirâcüddin el-Üşî'nin Hayatı ve Kimliği", *Araşan Gumanitarlık İstitütunun İlimiy Jurnalı*, Bişkek, 2007.
- Kutlu, Sönmez, "Ali b. Osmân el-Oşî", *Ala-Too Jurnalı*, (Oş 3000 Özel Sayısı), Bişkek 2000.
- Mehmet Sait Toprak, "Ali b. Osmân el-Üşî: Hayatı ve Eserleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 2006.
- Mehmet Sait Toprak, "Ali b. Osman Sirâceddin el-Üşî ve Hadis İlmine Katkıları", *Uluslararası Türk Dünyasının İslâmiyete Katkıları Sempozyumu, Bildiriler*, Isparta 2007.
- Mehmet Sait Toprak, *Hadiste Derlemecilik Devrinin Başlaması ve Üşî'nin Nisâb'ül-Ahbâr'ı*, (basılmamış doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2005.
- Mehmet Sait Toprak, "Üşî," *DİA*, İstanbul, 2012.
- Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *el-Hidâye mine'l-i'tikâd*, vr. 2a, (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2286).
- Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, Ankara, 2002.
- Rahmetullah Hacı Damla, "Diyarımız Allameleri: Sirâcüddîn Ali b. Osmân el-Oşî".
- Sirâcüddin Ali b. Osmân el-Üşî, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, thk. Muhammed Osmân el-Bistevî, Beyrût, 2011.
- Yakup Mahmutoğlu, "İslâm Hukukunun Kazuistik Yapısı Üzerine", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Isparta, 2012.
- Yulduz Musahanov, *Oşî ve Emâlî Kasidesi*, (basılmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001.
- Zharkynbai Sebetov, *el-Fetâva's-Sirâciyye Adlı Eseri Çerçevesinde Ali b. Osmân el-Üşî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri*, (basılmamış doktora tezi), İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.